

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปรับตัวและปัจจัยทำนายพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียนที่รับบริการในศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน สังกัดกองทัพอากาศ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ได้แก่ เพศของเด็ก ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมที่บ้าน ลักษณะครอบครัว รายได้ครอบครัว และระดับการศึกษาของมารดา ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน
2. ทฤษฎีวุฒิภาวะของกิลเลส
3. พฤติกรรมการปรับตัว
4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการปรับตัวในเด็กวัยก่อนเรียน

พัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านการทำหน้าที่และวุฒิภาวะของอวัยวะระบบต่าง ๆ รวมทั้งตัวบุคคล ทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่ ๆ และความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม หรือภาวะใหม่ในบริบทของครอบครัวและสังคม (นิศยา กษภักดี, 2543)

พัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียน เป็นช่วงที่สำคัญ เป็นวัยของการเรียนรู้จดจำ และชอบการแสดงออก ความคล่องตัวมากกว่าเดิม สามารถทำกิจกรรมได้หลายอย่างเริ่มมีการวางรูปแบบ พัฒนาการทางสังคม มีความใคร่เรียนใคร่รู้ ชอบเล่นสมมติมีความคิดฝันสูง (กุลยา ดันติผลาชีวะ, 2542) ซึ่งสอดคล้องกับ กัลยา นาคเพ็ชร, จูไร อภัยจิรรัตน์ และสมพิศ ไชยสุน (2548) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวัยก่อนเรียนว่า เป็นวัยแห่งการอยากรู้อยากเห็น เกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความภูมิใจในตนเอง ชอบสำรวจ เลียนแบบ ต้องการความเป็นอิสระ คือเริ่ม เริ่มต้นที่จะพึ่งตนเอง ออกสู่สังคมนอกบ้าน พัฒนาการควบคุมตนเองด้วยการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม แต่ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง สามารถพูดสื่อสารกับผู้อื่น อารมณ์แปรปรวนง่าย ชอบเล่นของเล่น สามารถจำแนกเพศได้ ซึ่งได้แบ่งพัฒนาการดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย ยังคงมีการเพิ่มของน้ำหนักและส่วนสูงอย่างสม่ำเสมอ แต่มีอัตราช้ากว่าวัยทารก เมื่อเด็กอายุ 2 ปี จะมีความสูงประมาณ 87 เซนติเมตร น้ำหนักประมาณ 12 กิโลกรัมโดยน้ำหนักจะเพิ่มขึ้นปีละประมาณ 2 - 3 กิโลกรัม ความสูงเพิ่มขึ้นปีละ 6 - 8

เซนติเมตรเมื่ออายุ 5 ปี จะมีน้ำหนักประมาณ 18 กิโลกรัมและสูงประมาณ 100 เซนติเมตร เด็กชายจะมีส่วนสูงและน้ำหนักมากกว่าเด็กหญิง ลักษณะอ้วนกลม พุงป่องในวัยทารกเปลี่ยนเป็น ผอมสูงมากขึ้นเป็นเพราะศีรษะ ลำตัว แขนขา มือและเท้า มีการขยายในเชิงความยาวมากกว่า ความหนา ผอมเส้นหยาบและสีเข้มขึ้น ฟันน้ำนมจะขึ้นครบในช่วงอายุ 2 ½ - 3 ปี หลังจากนั้นฟัน น้ำนมบางซี่จะเริ่มหลุดและฟันแท้จะงอกขึ้นมาแทนในระยะท้าย ๆ ของวัยนี้ ระบบกล้ามเนื้อและประสาทสัมผัสทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ขึ้น มีความว่องไวในการใช้อวัยวะต่าง ๆ ได้ดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (สุชา จันทรเณม, 2543)

อายุ 3 - 4 ปี ชอบกระโดด วิ่งเล่น รู้จักวิ่งให้ช้าหรือเร็วตามที่ต้องการ วิ่งเลี้ยวหักมุม หรือหยุดวิ่งได้อย่างกะทันหัน เดินเขย่งบนปลายเท้า เดินขึ้นบันไดสลับเท้าได้ จับจิ้งจกสามล้อได้ เขียนวงกลม สามารถต่อตัวต่อหรือแท่งไม้สี่เหลี่ยมได้สูงถึง 7 ชั้นหรือมากกว่านั้น บอกสีได้ 4 สี ปั่นดินน้ำมัน ใช้กรรไกรตัดกระดาษ ร้อยลูกปัดได้ เดินลงบันไดสลับเท้า กระโดดเท้าเดียว ทรงตัวขาเดียว ห้อยโหน ปีนป่ายเครื่องเล่น กระโดดตามจังหวะ โยนลูกบอล รู้จักชาย-ขวา เขียนตัวอักษรตามเส้นประ เขียนวงกลม กากบาท ใส่กระดุม ถอดเสื้อผ้าได้ (ประพุท ศิริบุญย์, 2552)

อายุ 5 - 6 ปี เตะบอล เดินถอยหน้า - หลัง จับจิ้งจกจักรยาน 2 ล้อ เขย่งปลายเท้ากระโดด สลับเท้า เล่นกระโดดเชือก โยนลูกบอลไปในทิศทางที่ต้องการ วาดรูปคน ระบายสียังออกนอกกรอบ เขียนรูปสามเหลี่ยม พับกระดาษได้ตามรูปแบบ เดินร่าเข้ากับจังหวะเพลง อาบน้ำแต่งตัว ผูกเชือกรองเท้า เขียนสัญลักษณ์อักษรรูปสามเหลี่ยมได้ ใช้นิ้วมือหยิบของชิ้นเล็กๆ ได้ อย่างคล่องแคล่ว ใช้กรรไกรตัดกระดาษได้ (จรรยาภรณ์ ตรีภูมิตถ์, 2548)

2. พัฒนาการด้านอารมณ์ เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองการค้นหาสิ่งแปลกใหม่ ความเป็นอิสระของตนเอง ซึ่งอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนยังคงมีเช่นเดียวกับวัยทารก ได้แก่ อารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ตื่นเต้น อารมณ์โกรธ อารมณ์กลัว อารมณ์อิจฉาริษยา อารมณ์รัก อารมณ์สนุกสนาน ร่าเริง อารมณ์อยากรู้อยากเห็น แต่การแสดงออกของอารมณ์จะรุนแรงกว่าวัยทารก (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549) เด็กมักมีอารมณ์หงุดหงิด คือรู้มัน แต่ใจตนเองเพราะอยู่ในวัยปฏิเสธ (Negativistic Phase) อารมณ์ที่เกิดขึ้นคงอยู่ชั่วขณะและหายไปได้เร็ว เด็กยังไม่รู้จักเก็บหรือเก็บจำ ไม่มีอารมณ์เก็บไว้หรืออารมณ์อาฆาตแค้น อารมณ์ที่แสดงออกจะตรงไปตรงมา เปิดเผย ยังคงเปลี่ยนแปลงและกลับไปกลับมาได้ง่าย

3. พัฒนาการด้านสังคม สังคมของเด็กวัยนี้ขยายจากผู้เลี้ยงดูไปสู่บุคคลอื่น เด็กต้องการที่จะเล่นกับบุคคลอื่นนอกบ้าน แต่ในวัยนี้ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลางอยู่ทำให้การเล่นกับผู้อื่น เกิดได้ในช่วงสั้น ๆ และชอบเอาชนะผู้อื่น ลักษณะการเล่นจะเริ่มจากต่างคนต่างเล่นโดยนั่งอยู่ใกล้ ๆ กัน (Parallel Play) ต่อมาจะพัฒนาเป็นการเล่นที่เกี่ยวข้องกัน (Associative Play)

(พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญ, 2549) ผู้เลี้ยงดูควรเป็นผู้สอนให้เด็กทราบว่าการรู้จักอารมณ์ การรู้จักที่จะให้และรู้จักที่จะรับจะเป็นผลดีต่อตัวของเขาในอนาคต ในวัยนี้เด็กประสบปัญหาในการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนเล่นให้อยู่คงทนไม่ได้จึงเกิดการสร้างเพื่อนสมมติขึ้น เด็กจะสมมติเพื่อนเล่นขึ้นตามความต้องการและเพื่อความสุขของตนเอง จึงพบว่าเด็กสามารถนั่งพูด เล่นกับสิ่งของได้เป็นเวลานาน ๆ การเล่นสมมตินี้เป็นประโยชน์แก่เด็กในการสร้างจินตภาพ ความคิดสร้างสรรค์ในอนาคตให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี (นิศยา กษภักดี, 2543) สนใจสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบทำตามและทำตามผู้อื่น เด็กวัยนี้เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย พยายามเลียนแบบลักษณะทางเพศของตนจากบิดาหรือมารดา ดังนั้นบิดามารดาควรแนะแนวทางและแสดงลักษณะทางเพศของตนอย่างเหมาะสม สำหรับการที่เด็กจะได้เลียนแบบ เด็กมักมีคำถามเกี่ยวกับเพศของตนเองมาถาม ซึ่งบิดามารดาควรตอบคำถามของเด็กให้กระจ่าง ง่ายต่อความเข้าใจไม่ควรถือเป็นเรื่องปกปิดให้เด็กสงสัยและค้นหาซึ่งอาจได้คำตอบที่ผิดได้ (กัลยา นาคเพ็ชร และคณะ, 2548)

เด็กวัยนี้เกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ตนเองถูกลงโทษและยินดีที่จะทำความดีเพื่อรับรางวัลทั้งสิ่งของและคำชมจากผู้อื่น เด็กจะเลียนแบบการกระทำที่ถูกหรือผิดจากผู้เลี้ยงดู ผู้เลี้ยงดูจะเป็นผู้ชี้แนะสั่งสอนสิ่งที่ถูกต้องด้วยการกระทำและพัฒนาไปใช้เหตุผลเพิ่มมากขึ้นในระยะท้าย ๆ ของวัยนี้เด็กต้องการเป็นอิสระเพิ่มขึ้น จึงไม่ชอบอยู่ใกล้ชิดกับผู้ใหญ่แต่ชอบที่จะเล่นกับกลุ่มเพื่อนมากกว่า เด็กจะเริ่มต่อต้านกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่กำหนด จึงเกิดคำเรียกว่าเป็นวัยปฏิเสธรหรือวัยต่อต้าน บิดามารดาควรสนับสนุนให้เด็กเกิดความรู้สึกที่จะพึ่งตนเอง และสร้างวินัยให้แก่ตนเอง (วราภรณ์ รักวิชัย, 2540) เช่น การอาบน้ำ แต่งตัว รับประทานอาหาร จัดเตรียมหรือเก็บของใช้ส่วนตัว เป็นต้น และพัฒนาการด้านสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น และการดำรงตนในสังคม พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด โดยสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวเด็กจะเป็นตัวกำหนดว่าเด็กควรถูกรับชมและเลี้ยงดูอย่างไร และลักษณะใดถือว่าเป็นปกติหรือเป็นลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของชุมชนหรือครอบครัวนั้น พัฒนาการด้านสังคมยังครอบคลุมไปถึงความสามารถในการช่วยตนเอง (Personal Social) หรือ (Self Care) และการปรับตัวในสังคม (Social Adaptive Competence) (นิชรา เรืองคารกานนท์, 2551)

ลักษณะพฤติกรรมทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจน มีดังนี้ (นิชรา เรืองคารกานนท์, 2551)

1. ความดีใจ วัยนี้ชอบการปฏิเสธทำตรงข้ามกับคำบอก พฤติกรรมแสดงออกเพื่อการต่อต้านผู้ใหญ่ เป็นพัฒนาการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง การแสดงออกอาจมีรูปแบบต่าง ๆ

เช่น ทำตรงกันข้าม ทำหุทวนลม ไม่สนใจคำบอก บางคนปฏิเสธตรง ๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมปกติที่พบได้ในวัยนี้

2. ความก้าวร้าว เมื่อเด็กไม่พอใจหรือไม่ได้ตามความต้องการ เด็กจะแสดงความก้าวร้าวออกมาได้ เช่น พุดหยาบคาย รุนแรง ใช้กำลังต่อสู้ขว้างปาสิ่งของ กระแทกเท้า หรือลงนอนกลิ้งกับพื้น ร้องไห้ เป็นต้น

3. การทะเลาะวิวาท ในช่วงแรกของวัยนี้เด็กจะให้ความสำคัญที่ตนเองเป็นหลัก ดังนั้นในการเล่นเป็นกลุ่มจึงมักเป็นเรื่องขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทกัน แต่เหตุการณ์จะเกิดขึ้นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อเกิดการขัดแย้งสักครั้งหาญโกรธเด็กก็จะมาเล่นด้วยกันใหม่ เมื่อเด็กมีพัฒนาการเพิ่มขึ้น การทะเลาะวิวาทจะลดลง

4. การเป็นผู้นำ เด็กวัยนี้จะถูกอบรมฝึกหัดให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ใหญ่ในสายตาของเด็กจะเป็นบุคคลที่มีรูปร่างใหญ่โต ดังนั้นการที่เด็กจะนับถือผู้นำของเขาจะยึดที่การมีรูปร่าง สูงใหญ่ อายุมากกว่า และสามารถออกความคิดคำสั่งต่อเด็กอื่นได้ เด็กที่เป็นผู้นำวัยนี้ส่วนมากจะออกคำสั่งไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้อื่น ชอบบังคับขู่เข็ญให้เด็กอื่นทำตามความต้องการของผู้นำเท่านั้น

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา จัดอยู่ในพัฒนาการขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational) หรือขั้นก่อนมีมโนทัศน์ (Preconceptual) ตามทฤษฎีพัฒนาการทางพุทธิปัญญาของเพียเจต์ จะเริ่มด้วยการมีความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ ซึ่งเป็นความสามารถที่สำคัญของเด็กวัยนี้ เนื่องจากเป็นพื้นฐานของจินตนาการ การใช้ภาษาแทนสิ่งของบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ความเข้าใจเรื่องจำนวนและการเล่นสมมติ (กัลยา นาคเพ็ชร, จูไร อภัยจิรรัตน์ และสมพิศ ไข่มุนี, 2548) เช่น การสมมติกล่องใส่ของแทนรถไฟ การใช้ทรายมาปั้นเป็นปราสาท เป็นต้น ความรู้ความคิดของเด็กวัยนี้ก่อนข้างยึดติดกับอิทธิพลของการรับรู้ ทำให้เด็กวัยนี้ขาดความสามารถหลายอย่าง เช่น ความเข้าใจเรื่องการทรงสภาพเดิม ความสามารถในการจัดกลุ่มและความสามารถด้านจำนวน ถ้าหากมีความคิดและความเข้าใจเรื่องการทรงสภาพเดิม (Conservation) เด็กวัยนี้ยังไม่เข้าใจเรื่องการทรงสภาพเดิม เนื่องจากเด็กมีรูปแบบการคิดแบบแง่มุมเดียว ดังในการทดลองเรื่องการทรงสภาพเดิมของเหลว ตามทฤษฎีของเพียเจต์ เด็กจะคิดถึงองค์ประกอบเรื่องความสูงของแก้วน้ำในการวิเคราะห์อย่างเดียว นอกจากนี้เด็กวัยนี้ยังไม่สามารถคิดย้อนกลับ (Irreversible Thought) คือเด็กไม่สามารถคิดย้อนกลับจากจุดสุดท้ายไปสู่จุดเริ่มต้นได้ ในตอนปลายของวัยเด็กคิดแบบ Static Thought คือเด็กสามารถเข้าใจจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของเหตุการณ์ได้แต่ไม่สามารถเข้าใจหรือจำลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด (ทิพย์ภา เชนฐะชาวลิต, 2541)

การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentrism) เด็กวัยนี้จะคิดโดยยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คือการที่เด็กมักจะมองสิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากความคิดความเข้าใจของตนเองเป็นหลัก และจะไม่เข้าใจ

มุมมองของคนอื่น ตัวอย่างของพฤติกรรมที่แสดงถึงการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2549) ได้แก่ การเล่นซ่อนหา เด็กเล็กจะถูกละทิ้งตัวพบบ้าง เนื่องจากเด็กมักซ่อนตัว ไม่มีคหลังวัตถุ เพราะเด็กจะคิดว่าเมื่อใบหน้าของตนซ่อนอยู่หลังวัตถุเด็กมองไม่เห็นคนอื่น คนอื่นก็จะมองไม่เห็นตนเช่นกัน หรือเมื่อเด็กวัยนี้เห็นมารดาคุ้ยเศษอาหาร เด็กจะปลอมปนด้วยการให้ตุ๊กตาหมีหรือขนม เนื่องจากของสองสิ่งนี้สามารถทำให้เด็กรู้สึกดีขึ้นได้ก็จะทำให้มารดารู้สึกดีขึ้นได้เช่นกัน เป็นต้น

5. พัฒนาการด้านภาษา เด็กวัยนี้เป็นวัยที่มีการพัฒนาด้านภาษาอย่างเห็นได้ชัดเจน เด็กจะเรียนรู้คำศัพท์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เมื่อเด็กได้ยินคำศัพท์ใหม่เพียงครั้งเดียว คำคำนั้นจะผ่านกระบวนการ Fast Mapping คือเด็กจะซึมซับคำใหม่นั้นโดยการจดเข้าเป็นกลุ่มตามความหมายของคำคำนั้น เด็กจะเรียนรู้คำนามได้เร็วกว่าคำกริยา และคุณศัพท์ กริยาวิเศษณ์ คำอุทาน และคำถาม ตามลำดับ เด็กจะเรียนรู้คำนามทั่วไปได้เร็วกว่าคำนามที่เจาะจง (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2552) อายุ 3 ปี จะเริ่มพูดประโยคที่มีประธาน กริยา และกรรม จะพูดประโยคที่ยาวขึ้น มีส่วนขยาย การพูดสื่อภาษาของเด็กวัยนี้จะมีลักษณะเป็น Egocentric โดยเด็กทุกคนจะคาดหวังว่าคนอื่นจะเข้าใจภาษาที่ตนพูด เด็กวัยนี้สามารถใช้ภาษาได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น เด็กอายุ 2 - 3 ปี จะพูดด้วยเสียงสูงกับตุ๊กตาหรือน้องแมวจะพูดเสียงต่ำเมื่อจะสั่งสุนัขหรือแมวในบ้าน และจะใช้ภาษาที่เป็นทางการขณะเล่นสมมติเป็นแพทย์ ครู การแสดงออกขณะพูดก็จะมีเหมาะสม เด็กจะแสดงท่าที่สนใจฟัง และพยักหน้าเพื่อแสดงว่าตนเข้าใจสิ่งที่ผู้อื่นพูด พูดติดอ่างชั่วคราวนับเลขได้ บอกความต้องการ เริ่มถาย่งทำไม อย่างไร รู้จักทิศทางบน - ล่าง ใช้คำพูดปฏิเสธ นอกจากนี้เด็กอายุ 3 - 4 ปี จะสามารถเล่าเรื่องที่ผ่านมาโดยเด็กจะเรียงลำดับเหตุการณ์ได้ว่าเริ่มต้นจากการสั่งอาหารรับประทาน และสุดท้ายจ่ายค่าอาหาร ในระยะแรกการเล่าเรื่องจะมีส่วนประกอบสำคัญๆ เมื่อโตขึ้นเด็กจะเล่าเรื่องโดยเก็บรายละเอียดได้มากขึ้น และมีการถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองด้วย (ประพุทธ ศิริบุญ, 2552) และอายุ 5 - 6 ปี จำคำศัพท์ได้ถึง 2,000 คำ เด็กส่วนใหญ่จะเข้าใจเกือบทุกอย่างที่ได้ยิน ยกเว้นคำที่เป็นนามธรรม เช่น ความยุติธรรม คำอุปมาอุปไมย หรือคำที่เป็นการเปรียบเทียบเช่น ยาว สั้น โกล่ โกล่ ตื่น ลึก สูง ต่ำ นอกจากคำนี้ คำที่แสดงความหมายของเวลาและสถานที่ก็ยาก สำหรับเด็กวัยนี้เช่นกัน (นิตยา คชภักดี, 2543) เช่น ที่นี้ ที่นั่น เมื่อวานนี้ พรุ่งนี้ เด็กยังสามารถพูดได้คล่องและถูกหลักไวยากรณ์ แต่ยังออกเสียงพยัญชนะบางตัวไม่ชัด เช่น ส ว ฟ บอกชื่อ ที่อยู่ และวันเกิดตนเองได้ ชอบท่องหรือร้องเพลงที่มีจังหวะ และเนื้อร้องที่มีคำสัมผัสหรือเลียนแบบตามโฆษณาทีวี

พัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียน เป็นจุดสำคัญต่อการก้าวสู่วัยเรียน การเข้าใจถึงธรรมชาติของเด็กวัยก่อนเรียนนี้ ทั้งพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ตลอดจน

ความสามารถและพฤติกรรมต่าง ๆ มีแนวทางในการส่งเสริมที่ดีจะช่วยทำให้เด็กเจริญเติบโตได้เหมาะสมกับวัย

ทฤษฎีวุฒิภาวะของกิเซล (Gesell's Theory of Maturation)

ทฤษฎีวุฒิภาวะของกิเซลเป็นทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพฤติกรรมการปรับตัวเป็นแนวคิดหลักของทฤษฎีนี้ โดยกิเซลเชื่อว่า พฤติกรรมการปรับตัวเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีพัฒนาการตามวัย และมากขึ้นตามวุฒิภาวะที่จะแสดงออกหรือแสดง พฤติกรรมปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นในสังคมได้ หรือให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป พัฒนาการของบุคคลที่จะนำไปสู่การมีวุฒิภาวะนั้นประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมการปรับตัวเกี่ยวข้องกับวุฒิภาวะของบุคคล กิเซลกล่าวถึงพฤติกรรมการปรับตัวว่า เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงระดับพัฒนาการของเด็กและเป็นพฤติกรรมที่ใช้อยู่เป็นประจำเพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ในส่วนของวุฒิภาวะที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของมนุษย์และพฤติกรรมการปรับตัวมีหลักการดังนี้ (Gesell, 1948 cited in Thelen & Adolph, 1992)

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเจริญเติบโต การเรียนรู้ และพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย ขึ้นอยู่วุฒิภาวะ การเปลี่ยนแปลงนั้นจะนำมาซึ่งความสามารถใหม่ ๆ ของมนุษย์เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต การฝึกฝนหรือการเรียนรู้ไม่ว่าในลักษณะใดก็ตามจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่จะเป็นการฝึกหัดที่เสียเวลาโดยใช่เหตุ หากร่างกายยังไม่พร้อมหรือยังไม่มีวุฒิภาวะ เช่น ทารกแรกเกิดข้อมไม่สามารถฝึกให้นั่งได้ ถ้าวุฒิภาวะของกล้ามเนื้อแขนขาและลำตัวยังไม่พร้อมทารกแรกเกิดมีวุฒิภาวะเพียงแค่ออ่งให้ได้เท่านั้น ข้อมไม่สามารถฝึกให้พูดได้เพราะความพร้อมของการใช้ริมฝีปาก และลิ้นในการออกเสียงยังไม่สมบูรณ์ เป็นต้น
2. วุฒิภาวะเป็นภาวะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการทำงานของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ โดยมีตัวกำหนดที่สำคัญคือ ยีนส์หรือพันธุกรรม ซึ่งยีนส์หรือพันธุกรรมจะมีส่วนสำคัญมากกว่าสิ่งแวดล้อมในการกำหนดวุฒิภาวะ สิ่งแวดล้อมจะเป็นส่วนเสริมที่สนับสนุนให้พัฒนาการดำเนินไปในทิศทางที่ดี ถ้าขาดสิ่งสนับสนุนอาจมีผลต่อพัฒนาการในช่วงระยะนั้น ๆ ได้ เช่น ทารกในครรภ์ระยะตัวอ่อน ร่างกายทุกส่วนจะเจริญเติบโตรวดเร็วมาก ถ้ามารดามีภาวะขาดออกซิเจนหรือขาดอาหารขณะตั้งครรภ์ จะมีผลกระทบต่อเจริญเติบโตของตัวอ่อน อาจมีการทำลายอวัยวะที่กำลังเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วได้
3. พัฒนาการจะเกิดอย่างมีแบบแผนและขั้นตอน สามารถทำนายความสามารถในขั้นต่อไปได้ เช่น เด็กจะพัฒนาจากการนอนไปสู่การนั่งและการเดิน จะเริ่มควบคุมการทำงานของ

ริมฝีปากและลิ้นได้ก่อนการพูด จะสามารถเขียนรูปร่างกลมได้ก่อนการเขียนรูปสี่เหลี่ยม เด็กจะฟังบุคคลอื่นก่อนจะพัฒนาไปสู่ความสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เด็กจะรู้สึกเห็นแก่ตนเองเป็นใหญ่ ก่อนการรู้สึกเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น

4. พัฒนาการจะเริ่มจากศีรษะไปสู่ปลายเท้า (Head to Toe or Foot) ซึ่งเรียกว่า Cephalocaudal และจากแนวกึ่งกลางลำตัวออกไปสู่ส่วนปลายของลำตัว ซึ่งเรียกว่า Proximodistal เช่น แรกเกิดศีรษะจะพัฒนาก่อนแขนขา ชันคอได้ก่อนการนั่งและการยืน เคลื่อนไหวลำตัวได้ก่อนมือและนิ้วมือ เป็นต้น

5. อัตราการเกิดพฤติกรรมในแต่ละขั้นตอนจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล (Individual Differences) เช่น เด็กชาย ก. เดินได้เมื่ออายุ 1 ปี แต่เด็กหญิง ข. อาจเดินได้เมื่ออายุ 1 ปี 2 เดือน

6. พัฒนาการทุกด้านมีการเตรียมพร้อมและจัดระบบระเบียบไว้เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น เด็กอายุ 1 เดือน จะมีการทำงานด้านการเคลื่อนไหวลูกตา การเคลื่อนไหวส่วนคอ ใบหน้า ให้พร้อมก่อนเพื่อพัฒนาไปสู่การมองตามวัตถุ เด็กอายุ 3 เดือน จะเตรียมพร้อมด้านการควบคุมการเคลื่อนไหวลูกตาและมือให้ได้ก่อน เพื่อพัฒนาไปสู่การจ้องมองและไขว่คว้าวัตถุใกล้ตัว เด็กอายุ 7 - 8 เดือน จะกลานได้ต้องมีพัฒนาการของกล้ามเนื้อแขนและขา อีกทั้งการทำงานของแขนและขาต้องสัมพันธ์กันด้วย เด็กอายุ 4 - 5 ปี จะสามารถจับดินสอเขียนได้นั้น สมองส่วนที่ควบคุมการเขียนต้องบรรลุภาวะจึงจะสามารถบังคับกล้ามเนื้อแขน มือ นิ้ว ให้สามารถจับดินสอ จัดเขียนลงไปในจุดที่ต้องการ รวมทั้งสมองส่วนที่ควบคุมการเห็นต้องบรรลุภาวะเพื่อเล็งเห็นและบังคับกล้ามเนื้อทั้งหมดให้จับดินสอเคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ต้องการให้สัมพันธ์กับสมองส่วนที่ควบคุมการเขียนด้วย

7. พัฒนาการจะเริ่มจากส่วนใหญ่และไม่เฉพาะเจาะจงไปสู่ส่วนที่เล็ก และเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น เช่น ทารกแรกเกิดจะเคลื่อนไหวทั้งตัวได้ก่อนการเคลื่อนไหวมือและแขนไปเอื้อมไขว่คว้าของตรงหน้า เด็กจะเริ่มการมองจากการกวาดลูกตาดูกว้าง ๆ ทั่วไปแล้วพัฒนาไปสู่การจ้องมองวัตถุเฉพาะที่สนใจได้

8. ความสามารถควบคุมตนเอง (Self Regulation) เช่น เด็กทารกควบคุมตนเองเกี่ยวกับความสามารถในการกิน การนอน การตื่น เพื่อปรับตนเองให้สามารถอยู่รอดได้ตั้งแต่แรกเกิด เด็กวัยก่อนเรียนสนใจการกินน้อยลงเพื่อใช้เวลาชุกชนสำรวจสิ่งต่าง ๆ ที่สนใจอยากรู้ หรือแสดงอาการปฏิเสธความช่วยเหลือจากผู้เลี้ยงดูเพื่อพยายามพัฒนาความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้เกิดขึ้น

9. พัฒนาการผิดปกติ พบว่าเด็กมีลักษณะความสามารถในการกระทำพฤติกรรมตามวัย 'ได้ไม่เหมือนเด็กทั่วไป' มีการหยุดชะงักของพัฒนาการ และขั้นตอนของพัฒนาการผิดปกติ

สรุปได้ว่าพัฒนาการของวุฒิภาวะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความพร้อมทางวุฒิภาวะทำให้มีพัฒนาการอย่างมีแบบแผนตามขั้นตอนและมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายและพัฒนาการที่เป็นปกติ

พัฒนาการของพฤติกรรมการปรับตัวตามเกณฑ์มาตรฐานของกิเซล

นอกจากอธิบายพัฒนาการตามลำดับขั้นของการมีวุฒิภาวะแล้วกิเซลยังได้พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานของพัฒนาการของเด็ก (Gesell Development Schedules) โดยแบ่งพฤติกรรมของเด็กออกเป็น 4 พฤติกรรมดังนี้ (สิริมา วิทยุโณนันทพงษ์, 2545)

1. พฤติกรรมการเคลื่อนไหว (Motor Behavior) ครอบคลุมถึงการบังคับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย และความสัมพันธ์ทางด้านการเคลื่อนไหวทั้งหมด พฤติกรรมกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับการทรงตัว การควบคุมกล้ามเนื้อ การทางตัวของศีรษะ การนั่ง ยืน คลาน เดิน จับยึดวัตถุ และการจัดกระทำ (Manipulation) กับวัตถุ
2. พฤติกรรมการปรับตัว (Adaptive Behavior) ครอบคลุมความเชื่อมโยงของการใช้มือและสายตาในการถือและเข้าถึงวัตถุ การแก้ปัญหาในการปฏิบัติ การสำรวจ และการจัดกระทำต่อวัตถุ เช่น การจัดกล่องรูปลูกบาศก์ การสั่นระฆัง การวาดภาพ เป็นต้น
3. พฤติกรรมด้านภาษา (Language Behavior) ครอบคลุมทางด้านการติดต่อสื่อสารด้วยการแสดงออกทางใบหน้า การใช้อวัยวะต่างๆ เช่น มือหรือศีรษะถ่ายทอดความคิด การออกเสียง การใช้ภาษา รวมถึงความเข้าใจจากการสื่อสารของผู้อื่นด้วย
4. พฤติกรรมทางสังคม - ตัวบุคคล (Personal - Social Behavior) ครอบคลุมการตอบสนองของเด็กต่อบุคคลอื่นในด้านวัฒนธรรมทางสังคม แบบของพฤติกรรมในกลุ่มนี้ เช่น การเลี้ยงดู การฝึกขับถ่าย และการตอบสนองต่อการฝึกหัดในสังคมต่างๆ การเล่น พัฒนาการทางด้านความเป็นเจ้าของ การอ้อมและการตอบสนองต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุบางอย่าง เช่น กระจกเงา เป็นต้น

กิเซลยังได้อธิบายรายละเอียดลักษณะพฤติกรรมย่อยของพฤติกรรมแต่ละด้านตามช่วงอายุ ตั้งแต่ 8 สัปดาห์จนถึง 6 ปี โดยยกตัวอย่างพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น เด็กอายุ 8 สัปดาห์ จะมีพฤติกรรมการปรับตัวตามเกณฑ์มาตรฐานของกิเซลได้แก่ มองตามของที่แกว่งผ่าน สนใจของเล่นชั่วขณะ แสดงปฏิกิริยาที่สีหน้าเมื่อสัมผัสกระดิ่ง เด็กอายุ 12 เดือน แกว่งเชือกให้เป็นวงแหวนได้โดยจับเชือกมั่นคง เล่นก้อนไม้ต่อดึงขึ้นแต่ไม่ทิ้งลงมา เด็กอายุ 3 ปี เขียนรูปวงกลมตามแบบได้ พูดยตามตัวเลขได้ 3 หลักและเด็กอายุ 6 ปี บอกความหนักเบาของวัตถุได้ถูกต้องและคิดเลขนับมือใช้มือเดียวได้ เป็นต้น (Gesell, 1949 cited in Miles, 1964)

นอกจากนี้ทฤษฎีของกิเซล ได้อธิบายการเจริญเติบโตหลายแง่มุมมากกว่าที่จะเจาะจงพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ลักษณะทางกลไกของร่างกาย อนามัยส่วนบุคคล การแสดงออกทางอารมณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเล่นเกมและงานอดิเรก เป็นต้น เนื้อหาของพฤติกรรมในแต่ละด้านมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เป็นแบบแผนพฤติกรรมของเด็ก ซึ่งพัฒนาขึ้นตามอายุต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ (Harrison, 1987) ที่อธิบายว่าพฤติกรรมการปรับตัวมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นเมื่อเด็กมีการเจริญเติบโตหรือมีอายุมากขึ้น และเกี่ยวข้องกับระดับความคาดหวังของสังคม แฮร์สันได้จำแนกพฤติกรรมการปรับตัวตามวัยต่าง ๆ โดยประยุกต์มาจากแนวคิดของกิเซล ดังนี้

วัยทารก (แรกเกิด - 2 ขวบ) การประเมินพฤติกรรมการปรับตัวในเด็กช่วงวัยทารกนี้ไม่สามารถประเมินได้อย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามก็มีความเป็นไปได้ในการประเมินพฤติกรรมการปรับตัวของเด็ก เพื่อระบุว่าเด็กมีวุฒิภาวะและพัฒนาการเป็นไปตามปกติหรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นการประเมินทักษะทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งเด็กในวัยนี้ควรจะได้ และยังเป็นการวางรากฐานพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กในวัยต่อไปอีกด้วย

เด็กวัยก่อนเรียน (3 - 5 ปี) สังคมได้คาดหวังว่าเด็กในวัยนี้จะต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร การขับถ่าย การทำความสะอาดของร่างกาย การแต่งตัว การช่วยเหลืองานบ้านง่าย ๆ การเดินทางในระยะใกล้ ๆ การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อาทิ เช่น กรรไกร ดินสอสี เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เด็กในวัยนี้จะมีพฤติกรรมตามที่คาดหวังได้

นอกจากนี้สังคมยังคาดหวังไว้ว่า เด็กมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองหรือมีความเป็นตัวของตัวเองในด้าน การสื่อสารเกี่ยวกับความต้องการของตนเองกับบุคคล การเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น เป็นต้น

พฤติกรรมการปรับตัว

ความหมายของพฤติกรรมการปรับตัว

จากการทบทวนวรรณกรรม มีผู้ให้ความหมายของพฤติกรรมการปรับตัวไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

เกรสแฮม และเอลลอต (Gresham & Elliot, 1987) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นความมีประสิทธิภาพของบุคคลและระดับความสามารถของการเป็นตัวของตัวเองในการเข้าสู่สังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม

เมอร์เซอร์ (Mercer, 1978) ให้ความหมายว่า เป็นความสามารถของเด็กในการกระทำพฤติกรรมตามบทบาททางสังคม ได้อย่างเหมาะสมกับระดับอายุ เพศ และเป็นการกระทำที่สอดคล้องหรือเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมที่เด็กอยู่

นิธิรา (Nithira, 1976) ให้ความหมายว่า เป็นประสิทธิภาพของบุคคลในการปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ตัวบุคคลนั้นอยู่ โดยมีองค์ประกอบของพฤติกรรม การปรับตัวอยู่ 2 ประการ คือ ความสามารถในการพึ่งตนเอง (Personal Independency) และ ความรับผิดชอบส่วนบุคคล (Personal Responsibility)

ซัลเวีย และฮักส์ (Salvia & Hughes, 1990) อธิบายว่า พฤติกรรมการปรับตัวเป็นการกระทำใด ๆ ที่ส่งเสริมให้บุคคลนั้น ๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้และสามารถคงอยู่ในสังคมสิ่งแวดล้อมที่บุคคลนั้น ๆ ดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างเหมาะสม

สปาร์โรว์ แบลลา และซิกเชตติ (Sparrow, Balla & Cicchetti, 1984) อธิบายว่า พฤติกรรมการปรับตัวเป็นการกระทำในกิจกรรมประจำวันที่เกิดขึ้นในส่วนบุคคล และสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยพฤติกรรมการปรับตัวสัมพันธ์กับอายุ กล่าวคือ บุคคลแต่ละคนมีพฤติกรรมการปรับตัวที่มากขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นเมื่ออายุ

คำพวง ห่อทอง (2548) กล่าวว่าพฤติกรรมการปรับตัวหมายถึง ความสามารถส่วนบุคคลเพื่อกระทำการกิจต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมไปถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลแสดงออกมาในสังคมเพื่อสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

พิศสมัย อรทัย (2540) สรุปว่า พฤติกรรมการปรับตัวเป็นความสามารถส่วนบุคคลและความสามารถทางสังคมของบุคคลเพื่อกระทำการกิจต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลแสดงออกในสังคมเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

ภาวิณี อ่อนนาค (2541) อธิบายว่า พฤติกรรมการปรับตัวเป็นความสามารถของบุคคลใน 2 องค์ประกอบคือ ความสามารถของบุคคลในการดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองและความสามารถทางสังคมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อบุคคลในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของตน โดยที่ความสามารถทั้ง 2 องค์ประกอบนี้ต้องเป็นไปอย่างเหมาะสมกับวัย และเพศของบุคคลนั้น

สุติมา วงศ์วัจนกุล (2546) กล่าวว่า พฤติกรรมการปรับตัวเป็นความสามารถของบุคคลในการพึ่งพาตนเองและความสามารถในการแสดงออกทางสังคมที่สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุคคลจะสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุปพฤติกรรมการปรับตัวหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่แสดงออกมา เพื่อที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข และพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ให้มีความเหมาะสมกับวัย

องค์ประกอบของพฤติกรรมการปรับตัวของเด็ก

พฤติกรรมการปรับตัวของเด็กประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ซึ่งได้มีนักวิจัยด้านพฤติกรรมเด็ก (Sparrow et al., 1984; Harrison, 1987; Reschly, 1991; Mercer, 1978; Middleton, Keene, & Brown, 1990) ได้ใช้แนวคิดของกิเซลเป็นหลักในการพัฒนาและกำหนดองค์ประกอบของพฤติกรรมการปรับตัวของเด็ก ดังนี้

สปราร์โรว์ และคณะ (Sparrow et al., 1984) กำหนดองค์ประกอบของพฤติกรรมการปรับตัวไว้ 5 องค์ประกอบใหญ่ ได้แก่

1. ด้านการสื่อความหมาย (Communication Domain) หมายถึง ทักษะที่จำเป็นสำหรับการแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก และความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อตนเองและบุคคลอื่น โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือ ทักษะการรับรู้ทางภาษา (Receptive Skills) ทักษะการแสดงออกทางภาษา (Expressive Skills) และทักษะการเขียน (Writing Skills)
2. ด้านการใช้ชีวิตประจำวัน (Daily Living Skills Domain) องค์ประกอบด้านนี้รวมทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 ด้าน คือ ทักษะการช่วยเหลือตนเอง (Self Help Skills) ทักษะเกี่ยวกับงานบ้าน (Domestic Skills) และทักษะการใช้ชีวิตในชุมชน (Community Skills)
3. ด้านสังคม (Socialization Domain) เป็นทักษะในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม มีองค์ประกอบย่อย 3 ด้าน คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) การเล่น และการใช้เวลาว่าง (Play and Leisure Time Skills) และทักษะการจัดการ (Coping Skills)
4. ด้านการเคลื่อนไหว (Motor Skills Domain) เป็นทักษะการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ (Gross Motor Domain) และทักษะการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก (Fine Motor Domain)
5. พฤติกรรมการปรับตัวโดยรวม (Adaptive Behavior Composite) เป็นภาพรวมขององค์ประกอบใหญ่ทั้ง 4 ด้าน ที่กล่าวมาข้างต้น

แฮริสัน (Harrison, 1987) กำหนดองค์ประกอบหลักของพฤติกรรมการปรับตัวสำหรับเด็กปฐมวัยที่ควรได้รับการประเมิน คือ

1. ทักษะด้านการช่วยเหลือตนเอง (Self Help Skill) หมายถึง ความสามารถในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตและ

ความสามารถช่วยเหลือตนเองในการประกอบกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ การรับประทานอาหาร การขับถ่าย การแต่งตัว และการดูแลอนามัยส่วนบุคคล

2. ทักษะด้านการเคลื่อนไหว (Motor Skills) หมายถึงความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่และมัดเล็กกระทำการกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การยืน การเดิน การกระโดด การเดินขึ้นลงบันได การขี่จักรยาน การใช้กรรไกร และการวาดรูปต่างๆ

3. ทักษะด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจความหมายของภาษาท่าทางที่บุคคลอื่นแสดงกับตนเอง ได้แก่ การรู้จักให้และรับการแบ่งปันปันส่วนอย่างเหมาะสม การเล่น และการให้ความร่วมมือต่าง ๆ

4. ทักษะด้านสติปัญญา การสื่อความหมาย (Cognitive Communication Skills)

4.1 ทักษะด้านการแสดงออก (Expressive Language Skills) หมายถึง ความสามารถในการใช้ภาษาและท่าทางในการแสดงออกเพื่อตอบสนองหรือติดต่อความหมายกับบุคคลอื่น ได้แก่ การพูดประโยคสั้น ๆ การใช้สรรพนามแทนตัว การพูดได้อย่างชัดเจน ชัดคำ การนับจำนวน การบอกซ้าย ขวา การเปรียบเทียบขนาดรูปร่าง ปริมาณ และระยะทาง

4.2 ทักษะด้านการรับรู้ (Receptive Language Skills) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจความหมายของภาษาท่าทางที่บุคคลอื่นแสดงกับตนเอง ได้แก่ การเข้าใจคำสั่งและทำตามคำสั่งได้ การฟังนิทานแล้วบอกใจความสำคัญของเรื่องได้ การรู้ความหมายของคำ การเข้าใจเวลาในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

4.3 ทักษะด้านการเขียนพื้นฐาน (Basic Writing Skills) หมายถึง ความสามารถในการเขียนตัวอักษรและตัวเลขต่าง ๆ ได้แก่ การเขียนพยัญชนะในภาษาอังกฤษ การเขียนชื่อนามสกุลของตนเอง และการเขียนคำตามแบบ

เรสชิลลี (Reschly, 1991) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของพฤติกรรมการปรับตัวที่ได้รับ การประเมินอยู่เป็นประจำในช่วงวัยก่อนเรียน ดังนี้

1. ทักษะด้านการช่วยเหลือตัวเองได้แก่ การรับประทานอาหาร การขับถ่าย และการใช้ห้องส้วม การแต่งตัวและสุขอนามัยส่วนบุคคล

2. ทักษะด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การให้ความร่วมมือ การเล่นหรือการร่วมกิจกรรม

3. ทักษะด้านเชาว์ปัญญาและความสามารถในการติดต่อสื่อความหมาย ได้แก่ ทักษะทางด้านการรับรู้และการแสดงออกทางภาษา รวมทั้งพื้นฐานทางด้านการอ่านและการเขียน

4. ทักษะด้านการใช้กล้ามเนื้อ ได้แก่ การใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่และการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก

เมอร์เซอร์ (Merccr, 1978) ได้อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กในช่วงวัยก่อนเรียน (3 - 5 ปี) ว่าเด็กในวัยนี้เริ่มมีความรับผิดชอบมากขึ้น ดังนั้นองค์ประกอบของพฤติกรรมปรับตัวตามแบบของเมอร์เซอร์ ประกอบด้วย

1. การรักษาความสะอาดร่างกายของตนเองในการขับถ่าย
2. การแต่งตัวได้เอง
3. ความสามารถในการแยกอาหารหรือไม่ยอมรับประทานที่เป็นอันตรายหรือสกปรกได้
4. การใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์บางอย่างได้โดยไม่เกิดอันตราย เช่น กรรไกรสามารถตัดสิ่งของได้โดยไม่เกิดอันตรายต่อตนเอง
5. การช่วยเหลือทำงานบ้านง่าย ๆ และกิจวัตรง่าย ๆ ได้
6. สามารถเดินจากบ้านตนเองไปยังบ้านเพื่อนได้โดยอาศัยการดูแลชี้แนะเพียงเล็กน้อยจากผู้ใหญ่

ส่วนความสามารถในด้านการพึ่งตนเองที่เด็กวัยนี้ถูกคาดหวังไว้ว่าจะทำได้ในที่นี้ ได้แก่ ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ โดยอาศัยการชี้แนะเพียงเล็กน้อยจากผู้ใหญ่ สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ และสามารถสื่อความต้องการของตนเองกับบุคคลอื่นได้

มิดเดิลตัน คลีทน์ และบราวน์ (Middleton, Keene, & Brown, 1990) แบ่งระดับพัฒนาการของพฤติกรรมปรับตัวตามระดับอายุออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงอายุเด็กวัยก่อนเรียน ช่วงอายุวัยเรียน และช่วงอายุวัยผู้ใหญ่ สำหรับช่วงอายุเด็กวัยก่อนเรียนมีองค์ประกอบพฤติกรรมปรับตัวที่สำคัญ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

1. ทักษะทางด้านกล้ามเนื้อมัดประสาทสัมผัส
2. ทักษะด้านการติดต่อสื่อความหมาย แบ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย 2 ด้าน คือ การพูดและภาษา
3. ทักษะการช่วยเหลือตัวเอง แบ่งออกเป็นองค์ประกอบย่อย 3 ด้าน คือ การแต่งตัว การรับประทานอาหาร การขับถ่ายและเข้าห้องน้ำ
4. ทักษะทางด้านสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยคือ ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้อย่างเหมาะสม

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่าองค์ประกอบพฤติกรรมปรับตัวของเด็กพัฒนามาจากหลายแนวความคิด และหลายองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน สำหรับการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกแบบวัดพฤติกรรมปรับตัวของเด็กปฐมวัยของ พิศมัย ורתัย (2540) มาใช้เป็นเครื่องมือ

ในการวัดพฤติกรรมการปรับตัวของเด็ก ซึ่งแบบวัดนี้ปรับปรุงมาจากองค์ประกอบพฤติกรรม การปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียน (Harrison, 1987) ดังที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้ว

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการปรับตัวในเด็กวัยก่อนเรียน

จากการทบทวนและศึกษาเอกสารและงานวิจัย พบว่ามีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียนหลายประการ ได้แก่ เพศของเด็ก ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมที่บ้าน ลักษณะครอบครัว รายได้ครอบครัว และระดับการศึกษาของมารดา ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมรายละเอียดไว้ ดังนี้

เพศและอายุของเด็ก ในสังคมไทยความคาดหวังของครอบครัว สังคม และวัฒนธรรม ต่อบทบาทของเพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้วิธีการในการอบรมเลี้ยงดู เด็กหญิงกับเด็กชายมีความแตกต่างกันออกไปตามบทบาททางเพศที่เหมาะสม ดังนั้นเมื่อเด็กหญิง และเด็กชายได้รับการอบรมเลี้ยงดูในวิถีทางตามบทบาททางเพศที่แตกต่างกัน อาจส่งผลให้ พฤติกรรมการปรับตัวของเด็กหญิงและเด็กชายแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุติมา วงศ์วิมลกุล (2546) เปรียบเทียบพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กปฐมวัยในโรงเรียนนานาชาติ และโรงเรียนอนุบาลเอกชน ในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาในเด็กอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 จำนวน 300 คน และใช้แบบวัดพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กปฐมวัย ของพิศสมัย อรทัย (2540) พบว่าเด็กชายและเด็กหญิงในโรงเรียนอนุบาลเอกชน และโรงเรียนนานาชาติมีพฤติกรรมการปรับตัว ที่ไม่แตกต่างกันที่กลุ่มอายุ 3 - 4 ปี แต่ในกลุ่มอายุ 4 - 5 ปี ในโรงเรียนนานาชาติ พบว่าเด็กหญิงจะมี พฤติกรรมการปรับตัวดีกว่าเด็กชายในด้านสติปัญญา/ การสื่อความหมายด้านหลักและด้านการเขียน ขึ้นพื้นฐาน สำหรับเด็กกลุ่มอายุ 5 - 6 ปี ทั้งในโรงเรียนนานาชาติและโรงเรียนอนุบาลเอกชน พบว่าเด็กหญิงมีพฤติกรรมการปรับตัวในด้านสติปัญญา ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคลดีกว่า เด็กชาย และพิศสมัย อรทัย (2540) ทำการศึกษาพฤติกรรมการปรับตัว สำหรับเด็กปฐมวัยเพื่อ ตรวจสอบคุณสมบัติทางการวัด และหาเกณฑ์ปกติของแบบวัดตามแนวคิดของแฮริสัน กลุ่ม ตัวอย่างเป็นนักเรียนอนุบาล 1 - 3 ของโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญศึกษา ในเขต กรุงเทพมหานคร ช่วงอายุ 3 - 6 ปี พบว่าพฤติกรรมการปรับตัวมีความเกี่ยวข้องกับเพศของเด็ก ปฐมวัย โดยที่เด็กหญิงมีพฤติกรรมการปรับตัวดีกว่าเด็กชาย เช่นเดียวกับการศึกษาของ ภาวิณี อ่อนนาค (2541) ที่ทำการศึกษาเรื่องการคัดแปลงแบบวัดพฤติกรรมการปรับตัว VABS (Vineland Adaptive Behavior Scale) ของสปาร์โรว์ และคณะ (Sparrow et al., 1984) สำหรับเด็กวัยก่อน เรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยได้ทำการศึกษาในเด็กโรงเรียนอนุบาลเอกชนและเด็กในศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการปรับตัวมีความเกี่ยวข้องกับเพศของเด็ก

โดยเด็กผู้หญิงมีคะแนนพฤติกรรมการปรับตัวสูงกว่าเด็กผู้ชาย แสดงว่าเด็กผู้หญิงมีการปรับตัวได้ดีกว่าเด็กผู้ชาย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิภาวี สติรังกูร (2546) ศึกษาพฤติกรรมการปรับตัวของผู้ป่วยแรกเกิด - 5 ปี ที่มารับการตรวจที่แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลศิริราชจำนวน 382 คน พบว่าเด็กผู้หญิงมีคะแนนสูงกว่าเด็กชาย แสดงว่าเด็กผู้หญิงมีพฤติกรรมการปรับตัวที่ดีกว่าเด็กผู้ชาย ที่ช่วงอายุ 1 - 2 ปี

ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ พื้นฐานทางอารมณ์เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลที่ปรากฏในระยะเริ่มแรกของชีวิต และเป็นลักษณะที่ได้รับการถ่ายทอดมา เป็นรูปแบบที่แตกต่างกันของพฤติกรรมในแต่ละบุคคล และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมจะทำให้พื้นฐานทางอารมณ์เปลี่ยนแปลงไป (Thomas & Chess, 1977) และรูปแบบพฤติกรรมของเด็กที่กระทำตอบโต้ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเป็นผลมาจาก สิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่แรกเกิด ประสบการณ์ที่ผ่านมาและระดับพัฒนาการของเด็ก (McDevitt & Carey, 1978)

จากการติดตามวิเคราะห์พฤติกรรมที่เด็กกระทำ และแสดงออกมา ซึ่งติดตามระยะยาวในโครงการ The New York Longitudinal Study (NYLS) (Thomas & Chess, 1977) ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในการศึกษาพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็กได้ทำการศึกษาในเด็กจำนวน 136 คน ตั้งแต่ อายุ 2 - 3 เดือน ติดตามจนถึงอายุ 5 ปี ด้วยการสังเกตพฤติกรรมของเด็ก การสัมภาษณ์จากบิดาและมารดา ทุก ๆ 6 เดือน สนใจในพฤติกรรมที่เด็กกระทำหรือแสดงออกมาที่เป็นรูปแบบที่คงที่เกี่ยวกับการกระทำ หรือพฤติกรรมที่แสดงนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How) มากกว่าที่จะสนใจว่าการกระทำหรือพฤติกรรมนั้นคืออะไร (What) และทำไมจึงเกิดขึ้น (Why) และจากการศึกษาพบว่า เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันมาตั้งแต่แรกเกิดในปฏิกริยาการตอบสนองของเด็กต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีองค์ประกอบลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์แบ่งออกเป็น 9 ด้าน คือ (Thomas & Chess, 1977)

1. ระดับกิจกรรม (Activity Level) หมายถึง เด็กมีความบ่อยและความเร็วในการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ขณะที่เด็กกำลังทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหว ขณะเด็กอาบน้ำ การรับประทานอาหาร การเปลี่ยนเสื้อผ้า การอ่านหนังสือ รวมทั้งสัดส่วนของกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวมากหรือน้อยในแต่ละวันเช่น การเล่น เด็กมีลักษณะไม่อยู่นิ่ง เคลื่อนไหวมาก ชอบคัน หรือเด็กชอบอยู่นิ่ง ๆ เป็นต้น

2. การปฏิบัติตัวเป็นเวลา (Rhythmicity or Regularity) หมายถึง ความสม่ำเสมอ การเป็นเวลา หรือไม่เป็นเวลาในการทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เกี่ยวกับการนอน ระยะเวลาในการนอน การรับประทานอาหาร การขับถ่าย เป็นต้น

3. ปฏิกริยาการตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งเร้าใหม่ (Approach/ Withdrawal) หมายถึง การตอบสนองของเด็กต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ใหม่ๆ ว่ายอมรับโดยการเข้าหา หรือไม่

ยอมรับโดยการถอยหนี สิ่งเร้าใหม่อาจเป็นอาหารชนิดใหม่ ของเล่นใหม่ หรือบุคคลแปลกหน้า การเข้าใกล้เป็นการตอบสนองในทางบวก โดยการแสดงออกทางอารมณ์ด้วยการยิ้ม การเอื้อมมือหยิบของเล่น การยอมทานอาหารชนิดใหม่ ในขณะที่การถอยหนีเป็นการตอบสนองในทางลบ และแสดงออกด้วยอารมณ์ด้วยการร้องไห้ งอแง มีการถอยหนี ผลักของเล่นใหม่ออกหรือกลายอาหารออกมา

4. ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) หมายถึง ความง่ายในการปรับพฤติกรรมตามทิศทางที่ต้องการ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ใหม่ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น เมื่อเปลี่ยนสถานที่นอน เด็กก็สามารถนอนหลับได้

5. ระดับความทนต่อการมีปฏิกิริยาโต้ตอบสิ่งเร้า (Threshold of Responsiveness) หมายถึง การตอบสนองของเด็กต่อสิ่งเร้า โดยวัดระดับความรุนแรงของการกระตุ้นที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองของเด็กที่สามารถสังเกตเห็นได้ โดยคำนึงถึงพฤติกรรมที่เป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า ความรู้สึก วัตถุต่างๆ ในสภาพแวดล้อมและการติดต่อทางสังคม กล่าวคือสภาพที่มีสิ่งเร้าอย่างเดียวกัน เด็กบางคนอาจจะรู้สึกหนาว บางคนอาจรู้สึกเฉยๆ และบางคนอาจรู้สึกอบอุ่น เป็นต้น

6. ความรุนแรงของการตอบสนอง (Intensity of Reaction) หมายถึง ระดับความรุนแรงหรือพลังงานที่เด็กใช้ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยไม่คำนึงถึงสภาพหรือทิศทางของการตอบสนองว่าจะเป็นไปได้ในทางบวกหรือทางลบ เช่น ถ้าชอบใจก็จะหัวเราะหรือเพียงแค่นิ้ม ถ้าไม่ชอบก็จะร้องไห้เลยหรือเปลี่ยนสีหน้า เป็นต้น

7. ลักษณะอารมณ์ (Mood) หมายถึง อารมณ์ที่เด็กแสดงออกถึงความพอใจ ร่าเริง สนุกสนานกับความไม่พอใจ ร้องไห้ ไม่ร่าเริง เด็กบางคนหงุดหงิด งอแงง่าย หรือร้องไห้เก่ง แต่เด็กบางคนอารมณ์ดี ร่าเริง เด็กบางคนก็เฉยๆ เลยๆ

8. การหันเหความสนใจ (Distractibility) หมายถึง ความยากง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เด็กกำลังทำอยู่ โดยสิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น เมื่อร้องงอแง ไม่ยอมให้เปลี่ยนเสื้อผ้า สามารถหลอกให้หยุดร้องไห้ได้ง่ายด้วยของเล่น หรือเสียงเพลง

9. ระดับสมาธิและความต่อเนื่องในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Persistence and Attention Span) หมายถึง ช่วงระยะเวลาของการใจจดใจจ่อเป็นเวลานาน และไม่สนใจสิ่งอื่นใดเลย แต่เด็กบางคนสนใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และมุ่งกระทำสิ่งนั้นในระยะเวลาสั้นเท่านั้น เช่น หยิบของเล่นชิ้นหนึ่งขึ้นมาเล่น แต่เพียงไม่ถึงหนึ่งนาทีก็วาง และมองหาของเล่นชิ้นใหม่

จากลักษณะพื้นฐานอารมณ์ทั้ง 9 ด้าน โทมัสและเชล แบ่งลักษณะพื้นฐานอารมณ์ของเด็กโดยอาศัยองค์ประกอบลักษณะพื้นฐานอารมณ์ 6 ด้าน เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ได้แก่ ด้าน

ระดับกิจกรรม ด้านการปฏิบัติตัวเป็นเวลา ด้านปฏิริยาการตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งเร้าใหม่ ด้านความสามารถในการปรับตัว ด้านความรุนแรงของการตอบสนอง และด้านลักษณะอารมณ์ จากองค์ประกอบลักษณะพื้นฐานอารมณ์ 6 ด้าน ได้จัดกลุ่มพื้นฐานอารมณ์ของเด็กออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (Thomas & Chess, 1977)

1. เด็กเลี้ยงง่าย (Easy Child) ลักษณะพฤติกรรมของเด็กกลุ่มนี้ ประกอบด้วยการทำงานของร่างกาย ที่มีอัตราสม่ำเสมอ ตอบสนองต่อสิ่งเร้าใหม่ด้วยการเข้าใกล้ มีความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เผชิญใหม่ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ที่เด็กพบได้อย่างรวดเร็ว ลักษณะอารมณ์ดี เป็นมิตร มีความรุนแรงในการตอบสนองในระดับต่ำหรือปานกลาง เช่น การรับประทานอาหารและการนอนที่ปรับพฤติกรรมเข้าสู่ตารางเวลาที่สม่ำเสมอได้อย่างรวดเร็ว เด็กกลุ่มนี้โดยทั่วไปมีอารมณ์ที่ร่าเริง และถ้าไปโรงเรียนจะปรับตัวได้ง่าย เมื่อเติบโตขึ้นจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ และเข้าร่วมในการทำกิจกรรมของสังคมได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเด็กเลี้ยงง่ายเป็นเด็กที่พบปัญหาน้อยมากในการฝึกและการเลี้ยงดู

2. เด็กเลี้ยงยาก (Difficult Child) ลักษณะพฤติกรรมของเด็กกลุ่มนี้ ประกอบด้วยการทำงานของร่างกาย ที่มีอัตราไม่สม่ำเสมอ ตอบสนองต่อสิ่งเร้าใหม่ด้วยการถอยหนี มีความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เผชิญใหม่ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ช้า ลักษณะอารมณ์ไม่ดี ไม่เป็นมิตร มีความรุนแรงในการตอบสนองในระดับสูง ซึ่งพบว่าในวัยทารก การรับประทานอาหารและการนอนไม่มีช่วงเวลาที่แน่นอนสม่ำเสมอ ยอมรับประทานอาหารสิ่งใหม่ ปรับตัวต่อสถานการณ์ หรือกิจกรรมใหม่ได้ช้า ร้องไห้งอแงเป็นส่วนใหญ่ เมื่อไม่ได้ดังใจจะลงมือลงเท้า ร้องไห้อย่างมาก ซึ่งเด็กเลี้ยงยากเป็นเด็กที่ต้องการการฝึกการเลี้ยงดูด้วยความใจเย็น อดทน และสม่ำเสมอเป็นอย่างมาก

3. เด็กปรับตัวช้า (Slow to Warm up Child) ลักษณะพฤติกรรมของเด็กกลุ่มนี้ ประกอบด้วยการทำงานของร่างกายที่มีอัตราไม่สม่ำเสมอน้อยกว่าเด็กเลี้ยงยาก ตอบสนองต่อสิ่งเร้าใหม่ด้วยการถอยหนี มีความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เผชิญใหม่ หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ช้า ลักษณะอารมณ์ไม่ค่อยดี มีความรุนแรงในการตอบสนองในระดับต่ำ ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ จะแตกต่างจากเด็กกลุ่มเลี้ยงยาก ที่การตอบสนองของเด็กจะเป็นการถอยหนี หรือปฏิริยาต่อต้านอย่างเจียบ ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่รุนแรง ซึ่งเด็กปรับตัวช้าเป็นเด็กที่ต้องการฝึก การเลี้ยงดูที่อดทน ใจเย็น และให้เวลากับเด็กในการปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป

นอกจากนี้ยังมีเด็กที่มีพื้นฐานทางอารมณ์แบบผสม ซึ่งเด็กบางคนปรับตัวได้ช้า หรือปรับตัวได้เร็วในบางสถานการณ์ เด็กบางคนมีพื้นฐานอารมณ์แบบเด็กเลี้ยงง่าย แต่ก็ไม่ง่ายเสมอ

ไปทุกเรื่อง จึงไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มทั้ง 3 กลุ่มนี้ได้ จึงได้จัดกลุ่มของเด็กกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ 4 คือ เด็กพื้นฐานทางอารมณ์ไม่แน่นอน (McDevitt & Carey, 1978)

เด็กในวัยนี้เป็นวัยที่มีโอกาสที่จะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเมื่อเด็กไปโรงเรียนพบสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่เด็กต้องปรับตัวในครั้งแรก เริ่มรู้จักคบเพื่อนในวัยเดียวกัน มีการเล่นการทำงานกิจกรรมกับเพื่อนมากขึ้น (Santrock, 1997) แต่อย่างไรก็ตามเด็กในวัยนี้มีความเป็นตัวของตัวเอง ยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง แสดงออกด้วยการทำอะไรด้วยตนเอง ชอบทำในสิ่งที่ตนเองอยากจะทำ เห็นความสำคัญของตนเองมากกว่าคนอื่น ทำในสิ่งตรงข้ามที่ผู้ใหญ่บอก ดังนั้นผู้เลี้ยงดูเด็ก โดยเฉพาะบิดา มารดาต้องมีความเข้าใจในเด็ก และมองเห็นความสำคัญในการที่จะปรับเปลี่ยนกลุ่มเกลตาและช่วยเหลือเด็กให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2545) ซึ่งสอดคล้องกับ กูดแมนและเกอร์เรียน (Goodman & Gurian, 2002) กล่าวว่า การเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนเรียน ไม่เลี้ยงดูแบบเข้มงวดกดขี่เกินไป และให้การอบรมเลี้ยงดูเอาใจใส่ด้วยความรักความอบอุ่น จะส่งผลให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง มีอารมณ์ที่ร่าเริง มีความมั่นใจ มีความเป็นมิตรกับบุคคลอื่น และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ง่าย

สภาพแวดล้อมที่บ้าน สิ่งแวดล้อมของบ้านมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาการของเด็ก โดยเฉพาะในช่วงระยะแรกของชีวิต โดยเป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยขัดขวางการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่างๆ ของเด็ก (จิตตินันท์ เตชะคุปต์, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ แบรดลีย์และครอลเวล (Bradley & Caldwell, 1979) ได้ศึกษาทำการสังเกตสิ่งแวดล้อมของบ้านของเด็กที่มาจากครอบครัวยุวชนยากจนตั้งแต่อายุ 6 เดือนและทดสอบระดับสติปัญญาของเด็กด้วยแบบทดสอบไอคิว เมื่อเด็กอายุ 3 ปี และ 4 ปี พบว่า เด็กที่มารดามีความรับผิดชอบต่องานลูกอย่างอารมณ์ดีและใช้คำพูดที่นุ่มนวลอ่อนโยนด้วยปฏิสัมพันธ์กับลูกตลอดเวลา มีการจัดหาของเล่นที่เหมาะสมกับวัยให้ และจัดประสบการณ์ที่หลากหลายในชีวิตประจำวันให้ พบว่า ในระหว่างช่วงแรกของชีวิต เด็กจะแสดงความสามารถทางสังคมและภาษาเพิ่มขึ้น ทั้งในช่วง 6 เดือนและ 12 เดือน รวมทั้งมีระดับสติปัญญาจาก เพิ่มขึ้นเมื่ออายุ 3 ปี และ 4 ปี สำหรับในบ้านที่มีสนามหญ้าและรั้วรอบขอบชิด เด็กมักจะไม่มีเพื่อนเล่น เล่นอยู่แต่ภายในบริเวณบ้าน อาจจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเหงาเก็บตัวและไม่ทันคนอื่น บิดามารดาจึงต้องมีบทบาทในการจัดหาคนคอยดูแลเป็นเพื่อนเล่น และจัดหากิจกรรมให้ลูกก่อนข้างมาก ในขณะที่ครอบครัวที่อยู่ตึกแถว ห้องแถวหรือชุมชนแออัด เด็กมักจะมีเพื่อนเล่นมาก มีกิจกรรมการเล่น เด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีการปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้ง่าย สอดคล้องกับ วอชส์ (Wachs, 1993) ศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมการปรับตัวของเด็กอียิปต์ อายุ 18 - 30 เดือน จำนวน 153 คน

พบว่า การกระตุ้นทางวาจาของผู้เลี้ยงดูมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความสามารถทางพฤติกรรม การปรับตัว ส่วนการกระตุ้นทางกายภาพ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับความสามารถทางพฤติกรรม การปรับตัว จากงานวิจัยดังกล่าวสนับสนุนว่าสิ่งแวดล้อมที่บ้านมีผลต่อการปรับตัวของเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดและพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ

ลักษณะครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษาของบิดามารดา

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันโครงสร้างพื้นฐานของสังคมซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด แต่มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ การสร้างค่านิยม เจตคติ อุปนิสัย และบุคลิกภาพของบุคคล ดังนั้น การส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวเห็นความสำคัญของการใช้เวลา ร่วมกัน ทักษะการใช้ชีวิต การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ลดความขัดแย้ง ให้ความรักความอบอุ่น และการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่ดี ก่อให้เกิดความสุขในครอบครัว และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมคุณภาพอย่างยั่งยืน (จิราพร ชมพิบูล, ปราวณี สุทธิสุนทร, เกรียงศักดิ์ ช่อเลื่อม และคุณุฎี คำมี, 2552) และจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมที่มีความซับซ้อนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวไทยซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ 2548 พบว่ามีครอบครัวเดี่ยวมากถึงร้อยละ 53.7 และมีครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.5 ซึ่งในอดีตครอบครัวของสังคมไทย มีเอกลักษณ์ โดดเด่นเป็นครอบครัวขยายที่มีความอบอุ่น มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก และปู่ย่าตายาย มีการตัดสินใจร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจและมีเหตุผล และรู้จักการให้อภัยกัน ช่วยส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสนิทสนมใกล้ชิดกัน เด็ก ๆ นอกจากจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาแล้ว ยังได้รับการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ จากปู่ย่าตายายและญาติที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันด้วย (มนัส วณิชชานนท์, 2550) ปัจจุบันครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อ แม่ ลูก มีมากขึ้น ประกอบกับพ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันและมีการอบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดน้อยลง ขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบิดา มารดาและบุตร ลดลงด้วย ซึ่งการมีบุคคลอื่นที่เป็นเครือญาติ อบรมเลี้ยงดูและสั่งสอนอาจส่งผลให้เด็กมีการปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่มีเพียงบิดาและมารดาดูแล อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรม ปัจจัยลักษณะครอบครัวไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย ไม่พบรายงานการศึกษาว่าเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมปรับตัวของเด็กหรือไม่อย่างไร แต่เมื่อพิจารณาลักษณะครอบครัว จัดได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกสิ่งหนึ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมปรับตัวของเด็กได้ ในการวิจัยครั้งนี้ จึงได้เลือกลักษณะครอบครัวเป็นตัวแปรตัวหนึ่งระดับการศึกษาของบิดามารดาที่มีความเกี่ยวข้องกับ

พฤติกรรมกำรปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียนด้วย ดังการศึกษาของ สุติมา วงศ์จันกุล (2546) ที่เปรียบเทียบพฤติกรรมกำรปรับตัวของเด็กลูมวัยในโรงเรียนนานาชาติและโรงเรียนอนุบาลเอกชนในกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวและระดับการศึกษาของบิดามารดา พบว่า เด็กลูมวัยที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวและระดับการศึกษาของบิดามารดาต่างกัน จะมีพฤติกรรมกำรปรับตัวด้านสติปัญญาแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ภาวินี อ่อนนาค (2541) ศึกษาการปรับตัว ของเด็กลูมวัย ในโรงเรียนเอกชน และในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พบว่าเด็กก่อนวัยเรียนที่บิดามารดามีการศึกษาในระดับสูงกว่า มีคะแนนพฤติกรรมกำรปรับตัวสูงกว่าเด็กที่บิดามารดามีการศึกษาต่ำกว่า แสดงว่าบิดามารดาที่มีระดับการศึกษาสูงจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมกำรปรับตัวได้ดี และธรรมบุญ สุนทรพจน์โสภณ (2548) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเล่นและพฤติกรรมกำรปรับตัวของเด็กลูมวัย ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าในภาพรวมของพฤติกรรมกำรปรับตัว ของเด็กลูมวัยที่บิดามารดามีระดับการศึกษาสูงสุดต่างกันมีพฤติกรรมกำรปรับตัวไม่แตกต่างกัน ยกเว้นพฤติกรรมกำรปรับตัวด้านสัมพันธ์ทางระหว่างบุคคลที่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากเอกสารงานวิจัยดังกล่าวนี้ แสดงว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดาและสถานภาพทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกำรปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียน

พฤติกรรมกำรปรับตัวเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญสำหรับเด็กวัยก่อนเรียนอย่างมาก เนื่องจากคุณลักษณะด้านพัฒนาการและความต้องการต่าง ๆ ของเด็กวัยนี้แตกต่างไปจากบุคคลในวัยอื่น ๆ เป็นระยะที่พัฒนาการทุกด้านเจริญอย่างรวดเร็ว ซึ่งพฤติกรรมกำรปรับตัวนั้นเป็นการรวมทุกส่วนของพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กไว้ด้วยกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเพศของเด็ก ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ สภาพแวดล้อมที่บ้าน ลักษณะครอบครัว รายได้ครอบครัว และระดับการศึกษาของมารดา ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกำรปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริมหรือช่วยพัฒนาพฤติกรรมกำรปรับตัวที่เหมาะสมให้กับเด็กวัยก่อนเรียนรวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมให้แก่เด็กต่อไป